

140522

Першы Беларускі Месячнік Сельскай Гаспадаркі.

З Ы М Е С Т :

Зданьне мэліорацыі на „ўсходніх крэсах“	1
Ці трэба вапваць глебу	2
Праца чытачоў „Сахі“	4
Як усунуць гарач насеньня лубіну	5
Некалькі ўваг аб няплоднасці кароў	6
Некалькі ўваг да культуры капусты	8
Парады для пачынаючых пч ляроў	10
Гаспадарчыя парады	13
Парады для гаспадынь	14
Ад чытача да чытача	15
Наша пошта	16

Цана асобнага нумару 30 гр.

ПРЫЙ МАЕЦЦА ПАДПІСКА

на сельска-гаспадарчую

часопісь

„САХА“

на 1929 год.

Усе гадавыя падпішчыкі, атрымаюць апрача нумароў «Сахі» яшчэ кніжку з сялянскае бібліотэкі

«Як палепшыць пшчаную глебу».

Тыя падпішчыкі, якія прышлюць адным пераказам падпіску на пяць нумароў—шосты дастануць дарма.

Пры гэтым нумары ўсім гадавым падпішчыкам «Сахі» высылаюцца пробкі насень-Браўншвайскай і Ульмскай капусты.

Гадавая падпіска 3 злоты.

На паўгоду . . . 1 зл. 75 гр.

Адрэс Рэдакцыі: Вільня, Віленская вуліца № 8.

САХА

Першы Беларускае Месячнік Сельскай Гаспадаркі.

Заданье мэліорацыі на „усходніх крэсах“.

Пасля нядаўнай хвалі вайсковых асаднікаў і прыватных польскіх калёністаў, якія захацілі лепшыя беларускія землі, шмат каму здавалася, што стаўся пералом у палітычным кірунку ў адношанні да так званых «усходніх крэсаў». Думалася, што тая крыўда, якая зроблена адвечнаму ўладару сваей зямлі—беларускаму селяніну, кінулася ў вочы дзяржацым уладу ў сваіх руках.

140522
Дэмагагічныя выкрыкі перад выбарчай акцыяй, што ня так даўно разнасіліся па нашай зямлі і якія абяцалі беларусам ня толькі «справядлівую» зямельную рэформу, але амаль не аддачу панскіх абшараў бяз выкупу — заціхлі. Зрабіўшы сабе пасольскія мандаты, «прыяпелі» пакрыўджаных на пяць гадоў пакінулі беларускую масу ў спакою, каб ізноў „пашкадаваць“ іх. Абаламучанае беларускае насельніцтва, яшчэ раз, разуверыўшыся ў магчымасці палепшыць сваю долю шляхам «справядлівай» зямельнай рэформы, масамі пакідае свае родныя гнёзды і аддае свой лёс у рукі агентаў, перавозячых іх за акіяны ў далёкую і незнаёмую Амерыку. Наплыў у край чужога элементу кампенсуецца адлівам лепшых сыноў сваей зямлі, якія ня рэдка зусім палюць за сабой масты на Бацькаўшчыну.

А ў гэты момант на «ўсходніх крэсах» паволі перавоззяцца пры дапамозе мэліорацыі забалочаныя абшары на лугі і пахаці. Міліёны народных грошай кідаецца на багны, каб іх зрабіць удобнымі для культуры. Здавалася, што нам беларусам прыходзіцца ад гэтага цешыцца, бо калі ад нас і вырвана лепшая зямля, дык лішку рабочае сілы мы скіруем на гэтыя багны. Але...

Перад самым пачаткам працы па асушцы нашых балот, перад укладаньнем яшчэ мэліорацыйнага пляну

нам ня было сякрэтам, для якой гэта мэты робіцца. Каб пацьвердзіць нашы дагадкі, прыводзім некаторыя тэзы з артыкулу „Gazety Rolniczej“: „Kolonizacja ziem wschodnich“:

„... Справа гэта (калёнізацыя) што раз больш становіцца актуальнай, бо пачатая мэліорацыя дае нам у найбліжэйшым часе новыя тэрэны для калёнізацыі.

Выдаючы што-год 20-25 міліёнаў на мэліорацыю і калёнізацыю Усходніх зямель, улатвім заданьне тэй арміі (калёністаў), бо ўзмацуем свой стан уласнасьці і сваё права да краю (чорны наш), пра які не перастаюць марыць нашы суседзі. Ня можам сабе дазволіць на тое, каб польская люднасьць з конгрэсоўкі эмігравала да Амэрыкі, а створаныя за агульна — польскія грошы годныя для земляробства абшары на Усходніх землях былі аддадзены толькі для мясцовага жыхарэсва.

Калёнізуючы ўсходнія землі, мусім дбаць аб тое, каб на гэтых абшарах пасяліўся адпаведны элемэнт. У гэтых мэтах належыць даваць прышэнства людзям жанатым. Асадніцтва павінна ісьці групамі мінімум па 30 сямей, каб запясыпечыць іх ад вынародаваньня.

Праводзячы плявовую калёнізацыю, павінны угрунтаваць польскую дзяржаўнасьць на усходніх землях праз выселеньне каля 1.500.000 жыхараў з Польшчы!...”

Вось думкі польскіх паноў, якія далей ужо ня хочучь і скрываць свайго запраўднага аблічча. Вось думкі, зьдзейсьненьне якіх ня прыдзецца нам чакаць. 1.500.000 новых гасьцей мусяць у хуткім часе чакаць і спатыкаць на сваіх землях беларусы і украінцы.

Цікава, ці выйграюць ад гэтага інтэрэсы польскай дзяржаўнасьці? Хіба — не!

Ці трэба вапнаваць глебу.

Хаця і да гэтага часу ў аграноміі вапнаваньню глебы надавалася вялікая ўвага, але практычнае ажыцьцяўленьне гэтага мерапрыемства было вельмі нязначнае. Падзолаватныя-ж глебы, да якіх адносяцца і нашы беларускія, вельмі патрабуюць вапнаваньня. Апрача гэтага, вапнаваньне глебы мае вялікае значэньне ў сувязі з ужываньнем мінеральных угнаеньняў. Дзеянне мінеральных угнаеньняў ня будзе здавальняючым, калі не зьнішчыць кваснасьць у глебе. Нашы падзолкавыя глебы, у большасьці выпадкаў, маюць гэтую кваснасьць, якая шкодзіць росту культурных расьлін. А да таго яшчэ такія мінеральныя ўгнаеньні, як су-

пэрфасфат, сернакіслы амоній, каліева соль здольны самі дадаць кваснасьці ў глебу, зьнішчыць якую можна пры ўнясенні ў глебу вапны, альбо крэйды. Трэба адзначыць, што на абшары Беларусі знаходзіцца шмат выкапняў з крэйдай, якія па выніках палявых досьледаў Турскай с.-г. дасьледчай станцыі, вельмі добра павялічваюць ураджай. Але да гэтага часу гэтыя выкапні не адыгрывалі ніякай ролі ў практыцы сельскай гаспадаркі. Прычынай гэтага ня толькі была значная каштоўнасьць пуда крэйды (пры масавай распрацоўцы яны падзешавеюць), а галоўнае несьвядомасьць гаспадароў, нават блізка жывучых ад гэтых выкапняў. Яны ня ведалі, што крэйду можна ўнасьць у глебу як угнаеньне.

Напрыклад, каля вёскі Лазарэвічы (Быхаўскага раёну, Магілёўскай акругі) на правам баку р. Дняпра ёсьць выкапні крэйды, дзе вельмі даўно распрацоўваюць саматужным спосабам крэйду. Сяляне, якія кожны год вырабляюць і прадаюць крэйду, казалі, што ніколі не спрабавалі ўнасьць яе ў глебу як угнаеньне, і ня ведалі, што яна можа павялічыць ураджай. З гэтай крэйдай Турская дасьледчая станцыя ставіла палявыя досьледы, вынікі каторых часткова прыводзяцца ніжэй.

Крэйда была ўнесена пад авёс у 1926 г. з тым, каб прасачыць яе дзеяньне і на канюшыне, падсеянай пад авёс. Глеба была слаба падзолкавая, супяшчавая, на павышанай мясцовасьці. Вынікі наступныя: авёс пасеву 1926 г. на кантрольнай дзялянцы даў ураджай 63 пуд. зерня і 82 пуд. саломы з гэктару, а там, дзе ўнесена 120 пуд. крэйды на гэктар., атрымана 67 пуд. зерня і 92½ пуд. саломы. Прыбаўку атрымалі 4 пуд. зерня і 10½ пуд. саломы. Канюшыны (сена) на тым-жа полі ў 1927 г. — на кантрольнай было 334 пуд., а на тым, дзе ўнесена год назад крэйда — 433 пуд. г. зн. больш, чым на кантрольнай на 99 пуд. з гэкт.

У першы год дзеяньне крэйды было невялічкае, затое вялікая прыбаўка была на ўраджаі канюшыны у наступным 1927 годзе. Калі падлічыць каштоўнасьць прыбаўкі ўрмджаю аўса і канюшыны і параўнаць са стратаю на крэйду, дык будзем мець: каштоўнасьць 120 пуд. крэйды 24 руб., прыбаўкі аўса атрымана на 10 р. 16 кап., канюшыны—64 р. 30 к., усяго разам на 79 р. 46 кап. Адлічыўшы кошт крэйды 24 руб., атрымаем чысты прыбытак 55 р. 46 к.

Прычым, галоўны прыбытак ад канюшыны быў на другі год. Ёсьць думка, што дзеяньне яе ў глебе працягваецца на некалькі год.

У другім досьледзе, дзеля параўнаньня ў 1926 годзе была ўнесена вапна пад зімовае жыта, дзеяньне якой сачылася ў 1927 годзе на жыце і ў 1928 г. на канюшыне,

Вынікі наступныя: зімовага жыта з кантрольнай дзялянкі атрымана, у пераліку на гэктар, 57^{1/2} пуд. зерня і 95 п. саломы. А на ўгноенай 57 пудамі вапны — 75^{1/2} пуд. зерня і 136 пуд. саломы. Канюшыны (сена) у 1927 г. на тым жа полі, на кантрольнай — 159 пуд., а на ватнавым — 241 пуд.

Вапна і на жыце і на канюшыне дала добрую прыбаўку — жыта 18 пуд. зерня і 41 пуд. саломы, а канюшыны 82 пуд. сена. Калі падлічыць каштоўнасьць прыбавак ураджаяў за 2 гады і страту на вапну, дык будзем мець наступнае: каштоўнасьць 57 пуд. вапны — 39 р. 90 к., каштоўнасьць прыбавак ураджаяў — 39 р. 30 к., канюшыны 57 р. 40 к., а ўсяго 96 р. 70 к. Чысты прыбытак, — пасля адлічэньня 39 р. 90 к. патрачаных на вапну, будзе за 2 гады 56 р. 80 к.

Такім чынам, як вапна, так і крэйда на нашых супяшчаных глебах даюць павялічэньне ўраджаяў, якое ўпаўне апраўдвае страты на ўгнаеньне і дае значны прыбытак.

„Плуг“ № 1 1919 г. Аграном В. Рубанай.

Праца чытачоў „Сахі“

(Досьлед з калійнай сольлю)

Ад веку наш селянін сядзіць на сваей зямлі, ад веку ён яе ара, абсявае. Здавалася-б, што жыцьцё павінна было прымусіць нашага гаспадара натужыць усе свае як фізычныя так і духовыя сілы на атрыманьне са сваёй куска зямлі як найбольшага ўраджаю. Гэта ёсьць галюўным заданьнем кожнага, нават самага адсталлага земляроба.

Жывучы ў вёсцы, бачучы як б'ецца наш селянін над сваім шнурком зямлі, абліваючы яго крывавым потам, а потым увосень атрымлівае ураджай „бобку на бобку“ — з жахам думка адварачваецца ад гэтага глядзелішча. У гэту мінуту ўспамінаюцца тыя ўраджаі, якія прыходзілася ў нямецкім пляну бачыць там. Якая розьніца?!

Працуючы як ваенныя ў нямецкай добра пастаўленай гаспадарцы, я заўважыў, што там не шкадуць рознага штучнага ўгнаеньня. Напр., там кладуць пад бульбу як хлёўны гной, так-сама дабаўляюць і калійнай солі да 30 пуд на гэктар. У нас з гэтым угнаеньнем сяляне зусім не знаёмы.

Аднаго разу я меў гутарку з аграномам, які мне так-сама парадзіў класьці калійную соль пад корань-клубняплоды і на тых шнурох, дзе клаўся і кладзецца хлёўны гной, тлумачачы, што ўсе корань-клубняплоды патрабуюць шмат калія (паташу).

У 1928 годзе вясной я, каб не наразіць сябе на страту, спрабаваў дзейнасьць калійнага угнаеньня пад бульбу на сваіх шнурох. Дустаў 20 ф. 30 проц. калійнай солі, я пасеяў яе за дзень перад пасадкай бульбы на двух шнурох па 10 ф. на кожны (плошчай па 24 кв. саж.).

Гной пад бульбу я выважу увосень і зараз-жа яго аборваю. Вынікі атрымаў вось якія: на першым куску я выкапаў бульбу з дзялянкі з калійнаю сольлю і з роўнай па плошчы кантрольнай дзялянкі (без калійнай солі). Першая дала 4 пуд. бульбы, другая—3 пуд. Розьніца 1 пуд, ці з дзесяціны 100 пуд. Трэба адзначыць, што першы шнур, як болей нізкі па мейсцапалажэньню пацярпеў ад вымаканьня. На другім шнурі вынікі былі наступныя: дзялянка (у 24 кв. саж.) з калійнаю сольлю дала 9 п. 18 фун., а бяз солі—5 п. 11 ф.; розьніца 4 п. 7 ф., ці з дзесяціны 417 п. 20 ф.

Калі аблічыць кошт угнаеньня і кошт лішку бульбы дык чысты даход ад гэтага красамоўна сам за сябе скажа.

Гэтыя вынікі бачыла наша вёска і пастанавіла ў будучым пераходзіць да ўгнаеньня бульбы калійнай сольлю.

Вось тут дазволю сабе зьвярнуцца да нашых чытачоў з просьбаю. Калі мы любім свой працоўны народ і жадаем вызваліць яго з ярма нэндзы і паставіць на шлях будаваньня сабе будучыні на новых пачатках, дык трэба больш зьвярнуць увагу на падобныя досьледы. Наш селянін цёмны, галаслоўным гутаркам яшчэ мала верыць, а як Тамаш Няверны, не паверыць, пакуль не пашчупае сваімі пальцамі. Праца над досьледамі, думаецца, мае грамадзка-ўзагадаваўчы характар і грэшна яе ігнараваць. Ня трэба затрымлівацца тут над бракам часу, навукі, бо калі мы любім сярмяжнага селяніна ня толькі на славах, дык і час і навуку да гэтае працы знойдзем. Карысна гэта праца нават і для асабістай карысьці, бо толькі цераз досьлед мы палепшым свой матэрыяльны быт.

Думаецца, што рэдакцыя „Сахі“ ахвотна зьмесціць рэзультаты нашых досьледаў на старонках „Сахі“, што прычыніцца да хутчэйшага адраджэньня сельскае гаспадаркі нашага краю.

Вёска Гародвікі. Пляхтур.

Ян усунуць горач насеньня лубіну.

Кожны гаспадар ужо ведае, што за расьліна лубін і якую ён прыносіць карысьць гаспадарцы. Апрача зялёнае масы, якую мы заворваем для ўгнаеньня сваёй нівы, лубін дае яшчэ і зярнё, якое мае ў сабе шмат спажывуных частак. Па багацтву белкавінаў і жыроў лубін шмат вышэй стаіць жыта, аўса і пшанічных вятрубей і на раўне з ма-

кухамі. Аднака-ж цана лубіну стаіць прыблізна на палову ніжэйшая.

Вось дзеля гэтага было-б пажаданым, каб нашы гаспадары замест прадаваць насенне лубіну і купляць дарагія макухі ўжывалі ў корм жывёле лубін. Толькі тут на перашкодзе стаіць горач насення лубіну, ад чаго жывёла ня хоча яго есці. Каб гэту горач усунуць, раджу нашым чытач м вельмі просты спосаб адтарчыць насенне лубіну. Дзеля гэтага я да бочкі ці іншай шчыльна закрываемай пасудзіны насыпаю насенне лубіну і заліваю яго гарачай вадой (варам), так каб ўсё зярнё было вадой занята. Потым закрываецца шчыльна пасудзіна і закрытай пакідаецца мінут 45 - 50. Пасля гэтага ваду зліваюць і заліваюць халоднай вадой, таксама каб насенне было ёй накрыта. Пры гэтым я дадаю на кожнае ведро вады 1 літр хлебнай закваскі. Выходзіць галя 1¼ ф. хлебнай мукі на 10 літраў вады. Трэба, каб гэта закваска была прыгатоўнена за дзень раней, каб мела большую сілу. Так заквашанае насенне лубіну застаецца праз 3 дні з вадой, пасля закваска зліваецца і 3 разы прамываецца чыстай халоднай вадой. На такой падрыхтоўцы насення лубіну, яно атрымлівае прыёмна-квасны смак і ахвотна паядаецца жывёлай. Перад кармленнем трэба зярнё лёгка патаўчы, ад чаго яно траціць сьлізкасць, не паядаецца цалком і лепш ператраўліваецца ў страўных праходах жывёлы. На дзень больш 6-5 ф. даваць ня трэба, бо можа хутка прыесца. Раю спрабаваць гэты спосаб і аб выніках пазьядліцца з чытачамі „Сахі“.

Ярэвішча—Ольсва

Падпішчык Іван Пушкарэвіч.

Некалькі уваг аб няплоднасьці кароў.

Няплоднасьць кароў часта наражае гаспадара на прырасць і страту, асабліва ў тых гаспадарках, дзе на карову перасталі глядзець як толькі на машыну для вырабу гною. Гаспада, церціць страту, не атрымліваючы ад каровы цялё і галоўнае — не атрымлівае поўнага ўдою малака. Калі гаспадарка мае збыт малака ў малачарную артэль або на рынак, дык тут з кішэні гаспадара ўцякаюць жывыя грошы. Няплоднасьць кароў часта ў нашае вёсцы зьяўляецца ня толькі выпадкова, а прынімае шырокі разьмер.

Прычыны няплоднасьці кароў бываюць розныя. Усе парады дамарошчаных знахароў ня толькі прыносяць карысьць, а часта дзеюць шкодна для каровы.

Часта тут іграе ролю церазьмернае кармленне каровы, бо вядома, што сытая карова радзей запладняецца; хаця праціваляжная крайнасць так — сама ня прыносіць пажаданых вынікаў.

Першае правіла для змаганьня з няплоднасцю каровы будзе адпаведны рух жывёлы. Потым некаторыя гаспадары ў такіх выпадках пускаюць кроў, ад чаго паменшаецца церазьмерная палавая похаць у каровы і яна хутчэй запладняецца. Часта каровам, ня жадаючым запладніцца, зьмяняюць быка, ад чаго бывае усунуты прычыны неапладнення каровы. Ня варта кароў па адстаўцы ад быка загняць напасцьбішча, а лепш ў хлеў, каб яе ізаляваць ад другіх кароў, якія могуць ізноў выклікаць у каровы палавую похаць. Практыкі-гаспадары сьцьвярджаюць, што ў часе похаці ня трэба карову ганяць да быка ўплаў цераз раку, бо халодная купаньне адбіваецца на запладненню каровы.

Бывае, што прычынай няплоднасці каровы зьяўляецца квасная рэакцыя сьлюзі, што цяжэ ў часе похаці з маткі каровы. Кваснасць сьлюзі забівае жыццёдзейнасць асеньня і робіць яго ня здольным да запладнення. Прысутнасць гэтае кваснасці лёгка ўзнаць пры помачы сіняе лакмусовае паперкі (можна дастаць у кожнай аптэцы). Калі гэту сінюю паперу абмакнуць у сьлюзь, дык сіняя папера зьмяняе свой колер на ружовы. Гэта зьмена колеру сьведчыць аб прысутнасці шкоднага квасу, што, трэба думаць, і зьяўляецца прычынай няплоднасці каровы. Кваснасць гэту лёгка абязшкодзіць і гэтым самым усунуць прычыны няплоднасці каровы. Для гэтага бярэцца слабы рашчын соды і ўпрыскваецца ў матку за гадзіну да станюўкі каровы да быка. Вынікі такая няскладная апэрацыя дае амаль заўсёды памыслныя.

Трэба адзначыць, што цялушкі — блізьняты найчасцей трудна запладняюцца, між тым бычкі — блізьняты болей здольны да запладнення. Гэтыя асаблівасці блізьнят — цялят трэба браць пад увагу, калі гаспадар думае такіх цялят пакідаць на племя.

Калі пералічаныя сродкі не памагаюць тут, дык трэба зьвярнуцца за дапамогай ветэрынара. Часта малая і лёгкая апэрацыя тут памагае бядзе.

У апошнія часы проціў бязплоднасці добра дзеіць ужываньне прышчэпкі, якія робяцца два разы з тыднёвым перарывам; галасы з практыкі гавораць на карысць такой апэрацыі.

Некалькі уваг да культуры капусты.

Капуста займае пачэснае месца сярод іншых страў на сялянскім стале, з якога яна ня сходзіць амаль круглы год. Не абмылімся, калі яе назавём нашай нацыянальнай стравой. Дык няма нічога дзіўнага, што з надыходам вясны нашы гаспадыні пачынаюць клапаціцца аб набыцці насеньня капусты, выбару месца для расадніка. І хэця часам аддаюць гадоўлі капусты і досыць увагі, але яна на вёсцы нешта ня любіць расьці.

Звычайна ў нас пад капусту адпускаюць адно месца, якое атрымала назоў капусьніка. Тут што год кладзецца гной і тут цэлымі дзесяткамі гадоў садзіцца капуста.

Капусьнік з восені не арэцца і качарыжкі з рознымі сарнякамі пакідаюцца на лехах аж да самае вясны. Тут жа зімуюць і шкоднікі капусты, якія, як толькі будзе пасаджана яна на лехі, пачынаюць ёй „апякавацца“, пакідаючы увосень гаспадару адны качарыжкі.

Часам можна бачыць цікавыя забабоны пры пасадцы капусты на лехі: на першай лясе спачатку садзіцца куст крапівы, абкручаны атамалкай ці анучай, каб „абмануць“ рыбацтва і кладзецца камень, каб капуста давала цвёрдыя качаны як каменьве. Гэта робяць „самыя перадавыя“ гаспадыні нашае вёскі.

Пасадка робіцца пры дапамозе кала, якім робіцца ямкі і ў яе садзіцца расадзіна. Пульхненьве зямлі на лехах ніколі ня робіцца, лехі робяцца і на сухіх грунтах высокія, ня глядзячы на тое, што капуста для свайго росту патрабуе вады, якой высокія лехі на сухіх глебах даць ня могуць. Як толькі лісьцё капусты падрасьце, яго стараюцца зараджа абламаць для кухні, або на ахрап'е для сьвіней, перашкаджаючы поўнаму сфарміраваньню качана.

Так гадуеўца ў нас капуста, а з вынікамі такой гадоўлі хіба ведае чытач.

У гэтым нарысе маю на мэце не агляд, як у нас гадуець капусту, з чым напэўна сялянін знаёмы ня горш аўтара гэтага артыкулу, а як яе трэба гадаваць, каб увосень зьбіраць не качарыжкі, а качаны, калі і ня такія, як каменьве, але смачныя і годныя ня толькі для свайго ўжытку, а і для прадажы на рынку. Скажу, што калі істнуе збыт капусты, дык гадоўлю яе трэба лічыць вельмі прыбыткавай і яна можа там даць даход у некалькі разоў большы, чым іншая гародвіна.

Выбар сорту капусты трэба лічыць важнай справай. Калі гаспадар мае на мэце атрыманьне як найбольшы ураджай капусты, а не задаваленьне капрызу рынку, дык для гэтага трэба лічыць найбольш падыходзячымі сартамі поз-

ныя, як напрыклад белакачаная капуста Браўншвэйская ці Ульмская *)

Можа гадзіца і наша мясцовая капуста, якою сяляне з даўнага часу карыстаюцца, калі да гэтага веўся правільны падбор качаноў для высадак, пакідаючы для гэтага качаны на нізкіх і тоўстых качарыжках, круглыя, цвёрдыя і з прыгожымі лісьцямі.

Гадоўля расады. Позняя сарты капусты (як мы адзначылі — яны і больш ураджайныя) да поўнага сфарміраваньня качаноў патрабуюць часу каля 150 дзён. Гэта асабліва сьць капусты прымушае яе сеяць не на лехі, а перш гадаваць яе ў цёплых расадніках. Ад таго, якую вырасьцім мы расаду — залежыць і ураджай качаноў. Калі-б мы садзілі капусту проста на лехі, дык гэту работу прышлося-бы выконваць тады, калі на дварэ стаіць ужо цёплая пара і гэтым самым падвясці капусту пад марозы. Вось дзеля чаго мы мусім мець хаця і дзяшовыя расаднікі.

Пабудова расаднікаў і дагляд за расадай. Калі мы хочам пабудаваць просты і дзяшовы расаднік, дык для гэтага можна скарыстаць непатрэбныя ў гаспадарцы старыя дошкі, якія зьбіваюцца на манер скрынкі (бяз дна і пакрышкі) Разьмер гэтае скрынкі залежыць ад колькасці расады. Калі мы думаем вырашчваць расаду толькі для сваёй гаспадаркі, дык расаднік можна збудаваць каля 2-х арш. даўжынёй і 1 з пал. ар. шырынёй і ўвышку каля 1 ар. Адзін бок мусіць быць пахілым на поўдзень, каб расаднік улаўліваў як магчыма больш сонечных праменьняў. Расаднік наляжыць добра перапрэўшым гноем вяр. 8 таўшчынёй і гноем аблажыць сьценкі яго з надворку. Калі перапрэўшага гною няма, дык трэба прыгатовіць яго загадзьдзя. Для гэтага гной выкідаецца за 3-4 тыдні з хлява на вольнае месца і яго паліваюць, каб ён хутчэй перагараў. У расадніку перагарэўшы гной утаптываць нельга. На паверх гноем кладзецца слой зямлі 5-6 вяр. Зямля бярэцца ураджайная, добра ўгноеная. Цераз два дні можна ўжо сеяць несеньне капусты, якое закрываюць спецыяльна зробленымі з саломы матамі. Калі тут гаспадар не пашкадуе часу і трохі працы, дык замест матаў можна накрываць расаднік рамамі са шклom. Апошнія ў рамы ўкладаецца з дробных кусочкаў. На дзень маты з расадніка здымаюцца, каб даць доступу паветра ў расьлінак.

У расадніку дагляд за расадай невялікі. Паліўка яго робіцца рэдка. Лепш для гэтага папыркаць цёплаватай вадой вёнікам. Для больш шпаркага росту расады, можна зямлю ўгноіць чылійскай ці амонавай сялетрай, для

*) Пробкі гэтых сартоў для азнаямленьня рэдакцыя пасылае сваім гаданым падпісчыкам, прыслаўшым плату да 25.П.

чаго бярэцца з разлікам на квадратую плошчу ня больш $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ ф. сялетры. Сялетра, што ўжываецца для мяса — ня годна.

Паложаны гной на дно расадніка грэе зямлю, а зверху ад холаду абаравяюць маты ці шкляная рама. Расада ў такім расадніку не баіцца нават і выпадкова выпаўшага сьнегу.

Далейшы агляд культуры капусты зробім у наступных нумарох „Сахі“.

Малады Гаспадар.

Парады для пачынаючых пчалароў.

Маленькая істота-пчала яшчэ мала звяртае на сябе ўвагу нашых землярабаў. Часам нават можна пачуць прыкрасную прымавіску: „дрэнь пчолы, дрэнь мёд — хто іх водзіць — дрэнь і тол.“ Трэба думаць, што гэта прымавіска складася дзякуючы нязнанню тэй карысці, якую прыносяць гэты маленькі авадзень сельскай гаспадарцы.

Кожны з нас бачыў, як часта працоўная пчолка прылятае за мёдам і пылком да краскі ў нашым садку ці гародзе, але мала задумаваўся, што яна гэтым за сок добра адплачвае расьлінцы. Ніякі людзкі розум ня мог бы так спрытна скамбінаваць адносіны некаторых прадстаўнікоў жывой прыроды, як апошняя зрабіла з пчалой і расьлінкай. Пчолка, прылятаючы да расьлінкі за нектарам, сама гэтага ня ведаючы, пераносіць пылок з мужскіх органаў краскі на жаночыя — гэтым самым памагае краскам апладняцца. Сама расьлінка прыгатаўляе для пчалы нектар, каб лепш яе прывабіць, прыдае краскам ласкаючы вока колер і прыемны пах. Вось тут трэба адзначыць, што мыліцца чалавек, калі ён лічыць прыгожыя краскі з пахучым араматам за падарунак прыроды спецыяльна яму. Нямой прыродзе, як гэта ня больна людзкой гордасці, безразлічныя нашы эстэтычныя патрэбнасці.

Праўда, каб ня было мёду і пылку, дык ня было б і пчолаў, але каб ня было апошніх, дык шмат нашых культурных расьлінак аставаліся б незаплодненымі.

Возьмем прыклад: калі ў Аўстраліі ня было пчол, дык ураджайнасць садоў і некаторых раслін была самая нізкая. Сколькі не працавалі над павышэннем ураджайнасці гэтых раслін спецыялісты, але вынікі іх старанняў былі нікчэмныя, пакуль туды не прывязьлі пчалу.

Вось дзея чачо нашы гаспадары, будучы і не пчалярмі, мусяць зьвярнуць больш увагі на пчолку, якую трэба лічыць саюзнікам земляраба і садавода. Гэты маленькі, але працавіты саюзнік дае нам ня толькі салодкі мёд і воск, але і павялічвае нашы ураджай.

Шкада, пчаларства на Беларусі ўсё яшчэ знаходзіцца ў заняпадзе, хоць маем мы і адпаведныя для яго ўмовы. Мы яшчэ мала любім пасеку і часта ня маем пачатковых знанняў, як за гэта прыняцця.

У гэтым нарысе я хачу падзяліцца з нашымі чытачамі тымі парадамі, якія я сам здабыў у галіне пчаларства, хачу пагутарыць з пачынаючымі пчалярамі, якія ўжо маюць ахвоту да працы на пасецы, як за гэта прыняцця з першага разу.

Лічу, што паспех у працы на пасецы будзе галоўным чынам залежыць ад ахвоты да яе пчаляра і яго заміланьня да пчалы. Калі мы і былі сьведкамі, што ў кагосьці пчолы „не вядуцца“, дык тут прычыну шукаем ня ў якіх-то там „таемнасьцях“, ня ў „шчаслівай руцэ“, а ў тым, што пачынаючы пчаляр ня меў ахвоты да працы, ня любіў яе і ня любіў пчолак.

Хто жадаў-бы завесці пасеку, той мусіць перш добра пазнаёміцца на практыцы ў суседа-пчаляра з вульлём, жыцьцём пчалы і пчалярскімі прыладамі. Лепш паўчыцца ў пчаляра, які вядзе пасеку па навішаму спосэбу, як больш аплатнаму. Калі ёсьць магчымасьць пабыць на пчалярскіх курсах, дык гэту магчымасьць заўсёды ня трэба ўпускаць.

Пачынаць пчалераваць трэба з малога: з 2-х — 3-х вульляў. Шмат карысьней купляць пчол напачатак з гатовымі вульлямі. Часам для набыцьця пчол будзе адпаведным вясна — сакавік — красавік месяцы (март-апрэль) У гэты час пчолы пачынаюць прабуджацца да больш рухлівага жыцьця, а вартасць вульля, сілу пчалінай сямі лягчэй узнаць. Цана вульля з пчаламі мусіць залежыць ад колькасці зачэрўленых рамак, запасу мёду і вартасці самога вульля. Нельга запярэчыць, што ўвосень можна таней купіць вулей з пчоламі, але тут важна, асабліва для пачынаючага пчаляра, рызыка перазімоўваньня пчол. З купляй пчол найлепш пачынаючаму пчаляру парадзіцца са старым практычным пчаляром. Тут трэба памятаць, што калі пчолы купляюцца ў часе лёту за сокам, дык блізка пастаўленьня каля старога месца, могуць заляцець на першае месца стаянкі і астануцца пры матцы толькі маладыя пчолкі і чэрва. Ставіць на новае месца вульлей блізка каля старога можна толькі увосень, або вясной, пакуль яны не выляталі з вульля за мядовай узяткай.

Месца для стаянкі вульля павінна быць захавана ад паўночных вятроў. Тут трэба таксама браць пад увагу блізкасьць медадайных расьлін, з якіх пчала будзе браць нектар і перарабляць яго ў мёд. Неразумна закладаць па-

секу блізка суседняй, бо тут адны пчолы будуць перашкаджаць другім.

Ставячы вульлі, трэба браць па увагу, што каля праходнага месца людзі будуць часта дражніць пчол, а апошнія іх жаліць, за што гаспадар можа адказваць перад судом.

Вульлі пажадана ставіць у рад і абавязкава лёткамі на поўдзень. Колькасць вульлёў на адной пасецы залежыць ад медадайных расьлін, якія растуць недалёка пасеці.

Калі маецца небяспека ад летавых упалаў, ад якіх воск і мёд растапліваюцца, вульлі трэба ставіць пад аховай цені дрэў. У гэты час трэба сачыць, каб вочкі вульля былі шырока адкрыты, каб сярэдзіна вульля добра праветрывалася і каб пчолы мелі свабодны ўваход і выхад з вульля. Калі ў вульлі паветра сьпёртае, дык пчолы вылазяць з вульля і зьбіваюцца ў масы.

Кожны вулей мусіць стаяць не на зямлі, а на якой небудзь падставе, бо спод хутка гніе і гаспадар церпіць страту. Калі вулей стаіць на зямлі, дык трава зарастае вочка і затrudняе уваход і выхад пчолам. Вулей павінен быць трохі схілены наперад, каб вада сьцякала на зямлю, а не скатывалася да сярэдзіны вульля.

Кожны пачынаючы пчаляр баіцца ўкусу пчол і ня ведае, як з імі абыходзіцца. Вось тут трэба прызвычаіцца самому да пчол і пчолы прызвучаюцца да пчаляра. Першая умова-спакой. Усе рухі і работы каля вульля мусяць быць спакойныя. А каб часам пчала ня ўкусіла, трэба надзець на твар сетку.*)

Прызвычаівацца да пчол трэба паступова. Калі пчала сядзе на пчаляра—трэба быць спакойным, дык тады рэдка калі ўкусіць. Не ў якім выпадку ў гэты момант нельга ўцякаць, бо пчала прыймае уцякаючага за свайго ворага і ўжаліць. Калі адвага пачынаючага пчаляра прападае, дык адступі ад вульля непрыкметна і стань нярухомым, бо пчолы блізарукі і ня ўбачаць чалавека. Так паволі і пчаляр і пчолы ўзаемна прызвычаюцца адны да другога.

Часам цры рабоце ў вульлі пчол можна трохі і пастрашыць, дзеля чаго іх падкурваюць дымам.

Малады пчаляр

сябра Беларускага Пчалярскага Т-ва „Пчала.“

*) Сетку і іншыя прадметы можна набыць ад Беларускага Пчалярскага Т-ва „Пчала“ (Віленская вул. 8) у якую кожны сьведомы пчаляр мусіць запісацца сябрам. Паявы ўзнос выносіць 10 зл., упісныя 2 зл. і сяброўская кніжка 1 зл.

Гаспадарчыя парады.

Пытаньне. Мой сусед пракапаў роў для стоку вады. Я таксама згадзіўся пракапаць роў цераз свой вучастак зямлі, але другі мой сусед ня хоча капаць і гэтым самым перашкаджае стоку вады з іншых вучасткаў. Я хачу на свой кошт пракапаць цераз грунт упорчывага суседа роў, але сусед гразіць мне, як за самапраўства, судовым працэсам.

Прашу парады, куды я маю зьвярнуцца за дапамогай, каб прымусіць майго суседа зрабіць роў у мэтах асушкі вышэй ляжачых вучасткаў зямлі, якія ўжо пачынаюць забалачтвацца.

Антон Левік.

Адказ. Водныя справы разглядае ў Польшчы *Ustawa Wodna z r. 1922 (Dz. Ust. Nr 102 z r. 1922)* Згодна арт. 45 гэтай ustawy для атвору вады на чужым грунтам трэба мець дазвол Воднай Улады (Староста - I інстанцыя і Ваевода — II інстанцыя).

Калі вада ня можа быць інакш сушчана, як толькі цераз чужыя грунты, дык па атрыманьню дазволу на спуск вады цераз вучастак суседа, апошні ня мае права перашкаджаць у капаньні рава. Калі тут могуць паўстаць якія-небудзь страты, дык разьмер іх вызначае Водная Улада.

Пытаньне. Маю ахвоту завясыці ў сябе земляную грушу. Парадзьце, дзе яе дастаць і па якой цане.

Л. Н.

Адказ. Земляную грушу (*Helianthus tuberosus*) можна дастаць у Вільні па 75 грашэй кілёгр. на месцы—*Wilno, Wielka 15 (Szwarcowy 1.) S. Wilpiszewski*. Прадаецца, як толькі зямля адтае, бо цяпер яна знаходзіцца ў зямлі.

Пытаньне. Пад якія культуры надаецца попел і ці гадзіцца попел з каменнага вугаля, як угнаеньне.

К. Сьветавастокаў.

Адказ. Попел добра надаецца для гародніны і сенажацяў. З каменнага вугаля попел таксама добрае ўгнаеньне, але, калі ён ляжаў пад дажджом, дык вартасць яго даходзіць да мінімума.

Пытаньне. У нас ня можа добра расьці цыбуля, а якая расьце, дык ідзе ў пукі. Парадзьце, што трэба рабіць.

Мікалай Буднік.

Адказ. У наступным нумары даём аб культуры цыбулі спецыяльны артыкул. Практыкі даводзяць, што цыбуля, перахованая зімой у сухім месцы, менш дае пукоў. Цыбуля ня любіць калі сашчыкваюць лісьце яе ў часе росту, што любяць рабіць нашы гаспадыні.

Пытаньне. Калі лепш вывозіць гной пад бульбу?

В. Сыч.

Адказ. На падобныя пытаньні рэдакцыя „Сахі“ давала некалькі раз адказ. Пісаць у кожным нумару адно і тое самае — ня цікава для старых нашых падпішчыкаў. Глядзеце гаспадарчыя парады № 10 за 1928 г.

Пытаньне. Ці варта ў нас закладаць водныя супалкі і чаго гэтым можна дасягнуць?

А. Салюк.

Адказ. Пытаньне для рэдакцыі незразумелае. Калі маюцца варункі, вымагаючы асушкі балот і урэгуляваньня водаў, што затяпляюць вашы сенажаці і палі, — дык гэта можна зрабіць толькі пры дапамозе водных супалак. Там, дзе непасілах адному — дык пасіле грамадзе. Асабліва важна тут, што урад мае дапамогачы такім супалкам крэдытам у разьмеры $\frac{2}{3}$, а то і ўсіх страт. У Вашым пісьме выказваецца думка, што гэтымі воднымі супалкамі Вас хочучь скарысаць для іншых мэтаў. Ну, на гэта мы парадзіць ня маем чаго. Здаецца, беларус ужо ведае сваю мэту і яго ні чым не абаламуціш. У гэтым з горкім вопытам шмат хто пераканаўся.

Парады для гаспадынь.

Як прыгатовіць францускі сыр „бры.“

Сыр „бры“ па гарадох высока цэніцца. Дзякуючы прастому спосабу яго прыгатаўленьня, раім гэтым заняцца нашым сялянкам. Маючы некалькі бутэляк малака, ужо можна прыгатовіць гэты сыр.

Прафэсар С. Парашчук у сваей квізе „Што можна прыгатаваць з малака (Менск, Дзяржаўнае Выдавецтва) дае наступныя парады для прыгатаўленьня гэтага смачнага і каштоўнага сыра.

„Малако грэюць да 28—30° Ц. і заквашваюць яго у якой небудзь пасудзіне малой колькасцю сычужнай сырнай закваскі з такім разьлікам, каб малако скруцілася на працягу 3—4 гадзін. Малако добра перамешваецца разам з заквашай і пакідаецца ў спакой пакуль ня скруціцца.

Пасудзіна пакрываецца тканінай, каб засьцерагчы ад хуткага ахалоджваньня. Калі малако скруціцца і набудзе выгляд сараквашы, тады раскладаюцца тварожыны ў формы.

Круглыя, нізкія, але шырокія бляшаныя і бяздонныя формы кладуцца на саламяныя падсыцілкі, якія знаходзяцца на чатырохкутных дошках. Пры дапамозе плыткай ложкі з атрыманай салодкай сараквашы здымаюць ценькімі пластамі згусткі і ўкладаюць іх пластамі ў форму, пакуль не напоўніцца.

Пасья гэтага на першую форму кладуць другую і, урэшце, трэцюю, паступова нападунячы іх пластамі тварожны.

Досыць хутка сыраватка з формы сыцякае, тварожна ўшчыльняецца, асядае так, што верхняя форма апарожніваецца. Тады яе здымаюць і на паверх другой формы кладуць саломяную пасьцілку і дошку, пасья гэтага формы пераварочваюць. Далей сыраватка прадаўжае сыцякаць, сырная маса яшчэ больш гусьцее і, такім чынам, апаражняецца і другая форма.

Пасья гэтага сырок пераварочваюць у форме яшчэ некалькі разоў. Праз 2 сутак атварожная маса ў форме лепш ушчыльняецца, тады форма здымаецца і атрыманая сырка астаўляюцца на суткі, каб абветрыліся. Пасья гэтага сырки соляцца. Каб добра пасаліць, трэба іх абсыпаць ценькім пластом дробнай солі, а праз 6 гадзін пераварочваюцца для саленьня другога боку. Гэткае саленьне робіцца на працягу 2 дзён і, пасья 3 дзён, яны пераносяцца ў сухі халаднаваты пакой, тэмпература ў якім павінна быць 13—14° Ц. Сырки павінны ляжаць на саламяных пасьцілках і штодня пераварочваюцца. У гэтым памешканьні праз 2—3 дні сырки спачатку пакрываюцца белай, а потым блакітнай цвільлю. Калі ўсе сырки пакрыюцца блакітнай цвільлю, іх выносяць у склеп, г. зн. у сырое халаднаватае памешканьне, дзе тэмпература 10—12° Ц. У склепе сырки штодня пераварочваюцца і кладуцца на дошчачкі, пры гэтым цвіль паступова прападае, і сырки пакрываюцца цынамавым (оранжэвым) пластом. У гэты час пры разрэзе сырка відаць, як цеста яго жаўцее ад знадворных пластоў да сярэдзіны. Для поўнай сьпеласьці сыра „бры“ патрэбна 30—35 дзён, хоць у нас з ахвотай купляюць і 2-х тыднёвыя. Сырки завёртваюць пергамэнтам або алавянай паперай і ўкладаюць у драўляныя каробкі.

З 1 пуда малака выходзіць каля 5 з паловаю фунта ў гэтага сыру. Яго можна прыгатаўляць як з чыстага, так і з зьнятага і напалова зьнятага малака. Вязумоўна, найбольш каштоўным і смачным лічыцца сыр, што прыгатованы з чыстага малака.

Ад чытача да чытача.

Трэці год я выпісваю і чытаю суседзям і знаёмым „Саху“. Шкадую, што яна маленькая і выходзіць толькі адзін раз у месяц.

На маё запытаньне ў рэдакцыі: „пры якіх варунках магчыма было-б „Саху“ павялічыць“—атрымаў просты ад-

каз: „пры павялічэньні ліку падпішчыкаў“.

Вось паважаньня чытачы, падумаем над апошнімі славамі і пашукаем віноўных тут.

Вядома, што наш працоўны народ пляецца ў хвасце іншых народаў; яго шмат дзе трэба будзіць і падахвочваць да працы. Хто-ж гэта зробіць? Ці-ж ня наш гэта грамадзкі абавязак?

Мыліцца той, хто думае, што палягчэньне матэрыяльнага быту дробнага гаспадара адаохне яго ад змаганьня за грамадкія справы, уселіць у яго мяшчанскія пагляды на рэчы.

Каб даказаць бяспадстаўнасьць падобных думак—паглядлімо навокал і заўважым, што якраз больш сярод галодных расьце здрадніцкая спекуляцыя, што якраз галодныя ня здольны да змаганьня на доўгі час, хутчэй здаюць свае пазыцыі, хутчэй дэмаралізуюцца.

Пераконаны ў тым, што палягчэньне эканамічнага быту нашага дробнага гаспадара дасць яму больш энэргіі і вытрываласьці на змаганьне да перамогі за сацыяльныя і нацыянальныя інтэрэсы нашага краю і за агульналюдзкія ідэалы. Ня трэба вузка глядзець на справы і ня будзем гэтым адпіхаць ад сябе момант нашага вызваленьня, што настане разам з паляпшэньнем матэрыяльнага быту нашага селяніна. Гэта трэба ўжо зразумець.

Вось, калі мы пачуваем сябе гатовымі да грамадзкай справы, дык мусім сябе і трохі патурбаваць, хаця-б з прапагандай сваёй роднай прэсы, з ідэалёгіяй якой згаджаемся. Ці-ж гэта так трудна?

Сталы падпішчык „Сахі“.

Наша пошта.

Івану Пушкарэвічу. „Маланка“ і газэта „Да Працы“ па незалежных ад іх прычынах пакуль што ня выходзяць. Час выхаду іх рэдакцыі „Сахі“ не вядомы.

Самсоніку Ігнату. Пяць зл. для рэдакцыі газэты „Да Працы“ атрымалі. Пакуль што іх не перадалі. Што з імі рабіць?

Пётру Касінскаму. 1 зл. 10 гр. у беларускую кнігарню (Вострабрамская 1) перадалі.

Сяргею Кату. Пробкі заводзкага несеньня высылаюцца толькі гадавым падпішчыкам, прэслаўшым падпіску 3 зл. на 1929 г. да 25 лютага г. г. Кніжку вышлем з наступнымі нумарамі.

Цэны у Вільні 23.ІІ.1929 г.

Жыта 100 кілёграмаў	40.00 — 39.00
Ячмень „ „	40.00 — 33.00
Авёс „ „	35.00 — 32.00
Вотрубі пшонныя „	32.00 — 30.00
„ жытнія „	30.00 — 29.00
Сена	18.00 — 12.00
Салома	12.00 — 10.00
Масла салёнае 1 кілгр.	6.00 — 5.00
Масла сьпаратнае „	7.50 — 6.00
Сыр „	2.50 — 1.50
Малако літр	0.45 — 0.35
Яйкі 10 шт.	3.20 — 2.50
Даляр — 8.89—8.86	
Залаты рубель — 4.63—4.60.	

Новыя кніжкі па каапэрацыі.

Вышлі з друку і прадаюцца: 1) брашура «Спажывецкі каапэратыў і праца ў ім» (30 гр.) і 2) «Сяброўская кніжка» Беларускага Спажывецкага Каапэратыву (10 гр.)

Галоўны склад: Вільня, Віленская 8. (Беларускі Каапэратыўны Банк).